

דפי עיון

"ליהודים היתה אורה" אמר רבי יהודה:
אורה - זו תורה.

וכך הוא אומר:

"כי נר מצוה ותורה אור" [מגילה ט"ז]

לזכרה של: אורה מושקוביץ ע"ה
משואות-יצחק

במפרשים

י"ל ע"י מ. מושקוביץ * משואות-יצחק 79858 ד.נ.שדה-גת * טל': 08-8616173 * פקס: 08-8616174

שנת תשע"ח

פרשת יתרו

א. אור החיים

פרק יח, פסוק ב':

(ב) ויקח יתרו חתן משה. פרוש לצד שהיה חתן משה מצא עשות ככה שהלך להר האלהים וגו' שהניחיהו מיראתו של משה כי נפלה אמתו על כל העמים, אכל זולת זה היו מונעין אותו מלכת לכפר באמונתם ומה גם שחשוד היה בעיניהם, ותמצא שכל אמה תחייב מיתה לכופר באמונתם, ולצד היות יתרו לחתן משה היא שעמדה לו, ואולי שירמוז עוד כי הגם שהיה ליתרו כנוי של גדלה לקרות כהן מדן מאס בכנוי זה ולקח לו כנוי חתן משה, והוא אמרו ויקח יתרו ומה לקח מהבי' יחוסין שיחסו הכתוב בתחלה, חתן משה לא כהן מדן:

אחר שלוחיה טעם שהצנף לומר אחר שלוחיה, גם דקדק לומר לשון שלוחין, וזולת דברי רבותינו ז"ל (שמות רבה שם)

שכתבתי בפסוק את כל אשר עשה וגו' נראה לומר כי משה גרשה כשראה שהיה עוסק במצוות שליחותו יתברך לא ידע שעור הזמן ושלחה מביתו, והבנים אליעזר קטן היה וצריך לאמו שנולד בדרך במלון, וגרשם מן הסתם קטן יהיה סמוך לאליעזר מלפניו, או לדבריהם ז"ל שאמרו (מכילתא) שהתנה עם יתרו בן אחד לפת וכן ב' לאב, לטעם זה נמצאו שניהם בידה, וכונת הודעת ה' הדבר כאן לומר שבח יתרו ומעלת משה בעיניו שהגם ששלחה לקחה וטרח בכבודו ובעצמו להוליכה לו אפלו אחר שלוחיה, אלא לדבריהם ז"ל (שמו"ר) שאמרו שלא שלחה אלא סמוך על הבטחת יתרו כי ידיו תביאנה, נראה לומר כי טעם אמרו אחר שלוחיה פרוש שלא היה הדבר אלא עד שקדמה ושלחה לו למשה שלוחים וידעה מקום תחנותו והסכים על ידה אז הוא שלקח יתרו וגו' ויבא אל המדבר וגו':

מלכו

1. כרננו קובץ כי אנשו se יתרו הוכרחו לתת לו להאיץ למנה, למנה זה שוב לו?
2. מנה בצצט רצה יתרו והאט הוא השי' את מטרתו?
3. למנה הולכר יתרו כאן כחותן משה?
4. איך מבינים הפרשנים את: "אחר שלוחיה" ומה ההפך מן הדעות השונות?
5. מה היה תפקידו se יתרו בכל זה?
6. מי והיכן טיפל במניס?

* * *

ב. האברבנאל

פרק יח, פסוק כד':

השאלה החמישית בעצת יתרו למשה במנוי השופטים. כי הנה דברי יתרו היו טובים ונכוחים. אבל קל שבקלים יבין וידע, שהיתה עצה נבערה לעמוד אדם אחד מן הבקר עד הערב לשפוט, כי בזה נבול יכול וילאה השופט והנשפטים. ואיך משה רבינו עליו השלום וכל זקני ישראל, לא נתנו לב לזה לדעת, שאם ימנה שופטים על העם שיקל מעליו. ומי לא ידע בכל אלה, שראוי שיהיו השופטים אנשי חיל יראי אלהים אנשי אמת שונאי בצע, שהוצרך יתרו ללמדו לאדון הנביאים וגדול החכמים משה רבינו עליו השלום, עד שנאמר: "וישמע משה לקול חותנו ויעש כל אשר אמר" (יח, כד).

וכבר דברו חכמי הנוצרים על זה

כנגד ארון הנביאים, שהיה חסר בהנהגה המדינית. ומהם אמרו, שמפני התבודדותו כנבואה היה בלתי מרגיש בחכמת המדות. והוא שקר, כי שלמות מדותיו יורו על חכמתו בהם. והשם יתברך איר למדו¹ דעת ותבונה קלה כזאת.

תשובה לשאלה החמישית

וראוי שנשיב לענין השאלות אשר העירוני על זאת העצה היעוצה. ואומר, כי בהיות שיתרו בא קודם מתן תורה, היה יושב משה לשפוט את העם מן הבקר עד הערב, ולא היה ממנה אנשים אחרים לשופטם, לפי שעדין לא נתן להם תורה ונימוס שישפטו בו. כי מה שניתן במרה מעיקרי הדינים (סנהדרין נו, ב), למשה איפקוד, ועדין לא צוהו השם שיתן הדינין ההם לישראל עד פרשת "ואלה המשפטים", כמו שביארתי¹¹. ומפני זה הוצרך משה רבינו עליו השלום בתחלת ענינו לשפוט את העם בעצמו, לפי שאדם אֵין¹² שידע עיקרי הדינין האלהיים לדון בהם עדין. וגם לא רצה שישפטו את העם שופטיהם באומד הדעת וסברה. לפי שידע שירבו הקטטות בישראל, ותמיד יערערו ויפקקו בדיניהם, ויאמרו המתחייבים בדין: הורוני מהיכן דנתוני. וכן, שמפני איבה ושנאה או לסיבות אחרות חייבו והצדיקו את בעלי דינם. ואם יבואו לפני שופטים אחרים, דעות בני אדם וסברותיהם חלוקות, זה יחייב וזה יזכה, וירבו התורות והמחלוקות ביניהם. ובזה¹² יבואו כלם למשה, כי ירצה כל אחד ללכת אחרי בית דין יפה² ולשמוע הדין מפיו. והדרה קושיא לדוכתה מהטורח והעמל למשה רבינו עליו השלום במשפט העם.

ומפני זה, משה רבינו עליו השלום, לדעתו שבעוד ימים מעטים יקבלו את התורה, כמו שיעדו יתברך (לעיל ג, יב): "בהוציאך את העם ממצרים תעברון את האלהים על ההר הזה", צוהו¹³ יתברך המשפטים אשר ישים לפניהם. היה דעתו, שאז אחרי קבלו התורה והמשפטים, בהיות לפניהם סדר ונימוס המשפטים כשולחן ערוך, ימנה את השופטים לשפוט אותם. לא באומד וסברה, אלא על פי החוק והמשפטים שישים לפניהם מאת ה'. אבל יתרו לא היה יודע מזה דבר, וחשב, שמה שהיה עושה משה לצורך שעה, כן יהיה תמיד. ולכן תפשו בזה ואמר לו: "נבול תבול". ויעצו שימנה שופטים שישפטו כפי האומד, כאשר היו נוהגים במדין, וגם היום נוהגים כן בכל ארצות הישמעאלים, ולזה צוהו שיבחר אנשי חיל יראי אלהים אנשי אמת שונאי בצע. ולא אמר שיהיו חכמים, כי לא חשב שיהיה להם תורה שידינו בה.

ומשה רבינו עליו השלום, כדי לכבד את חותנו, ולהיות סוד ה' ליראיו (תהלים כה, יד), לא הגיד לו ענין התורה שהיו עתידים לקבל, ולא התוכח עמו על מנהגו בשופטים אם טוב ואם רע, אבל שמע דבריו והשיבו שכן יעשה. האמנם לא עשה הדבר מפני עצתו, לפי שכל אשר יעצו היה בלב משה לעשותו, אבל בזמן ובאופן הראוי. ויתרו אכלה פגה¹⁴ העצה הזאת.

הנה אם כן, צדקו דברי יתרו כפי ההנהגה המדינית, וצדק מעשה משה כפי הכוונה האלהית וצורך השעה. ומפני זה, בספור משנה תורה יחס משה מני השופטים לעצמו ולא לעצת יתרו. ואמר שעשהו אחרי מתן תורה, כי כן היה האמת עם היות העצה קודם אליה. וזה הוא שנאמר שם (דברים א, ו-ט): "ויי' אלהינו דבר אלינו בחורב לאמר רב לכם שבת בהר הזה וגו', ואומר אליכם בעת ההיא לאמר לא אוכל" וגו'. לפי שאז מנה השופטים, לא קודם מתן תורה.

ולכן נאמר כאן: "וישמע משה לקול חותנו ויעש כל אשר אמר". רוצה לומר, ששמע דבריו ועשה הדבר מסכים לעצתו, אבל לא בזמן העצה. וגם בדבריו שינה משה מה שעשה מעצת יתרו, כמו שאבאר¹⁵. וכבר זכרתי, שעם היות שנאמר כאן¹⁴: "ויעש כל אשר אמר", וכן (לקמן פסוק כז): "וישלח משה את חותנו וילך לו אל ארצו", שנכתב כאן כד¹⁵ להשלים ספורו עם היות שהיה זה בשנה השנית. והותרה בזה השאלה החמישית.

פסק

1. מהי הקושיא שפרשנו מצלה בראשית דבריו?
2. מה בדיוק תשובת פרשנו לכך ואיך הוא מתאר את סדר הדבריו?
3. למה משה השיב ליתרו כפי שהשיב?
4. למה בספר דבריו משה לא מליכר את עצות יתרו?
5. למה לא אמר שמו חכמים?
6. איך ומה כיבד משה כאן את חותנו?

* * *

ג. הגיונות המקרא - ד"ר ישראל אלדר .

פרק כ' פסוק ב' : זה ה"אנכי" הוא האנך.

אין הבור מתמלא מחוליתו, אין העולם מוסבר מתוך עצמו, אין אדם מושה עצמו בציצת ראשו מן המים; כדי להניף את כדור הארץ דרושה נקודה ארכימדאית מעבר לכדור הארץ, וכדי להקיף את העולם בהכרה ובהבנה דרושה נקודה מעבר לשמים ולארץ. ונקודה סיניית זו, ממנה ישאב האדם את ההכרה, בה תאחו מחשבתו המופשטת והיא לו קו ומשקולת לאורח חייו — הן עשרת הדברות ההם שבחוקת "אנכי". לא מאזנים אפקיים הנוטים לכאן ולכאן או קופאים בסתמיותם, באדישותם, כי אם אנך, אשר את ראשו אין אנו רואים, אך את קצהו המגיע אלינו אנו קולטים בכל יושרו ובכל כבדו. כחוטי פלדה נצחיים וישרים אלה, כך נמתחים מן הגובה המלים האדירות: אנכי — ה' — אלוהיך — אשר — הוצאתיך — מארץ — מצרים — מבית — עבדים. איזה בטחון יצוק כאן.

אנכי — הרי זה הסובייקט העליון, זה האחד אשר רשאי לומר "אנכי" שכן הוא האחד שאינו תלוי בדבר, וכל הדברים תלויים בו, ואחר כך השם המפורש. ואחר כך הקשר בין השם המפורש ובין האובייקט, אלוהים שלך, ואחר כך המעש ההיסטורי שהוא המשקולת, שהוא הכובד שבו יימדד הכל: יציאת אומה מעבדות לחרות, מחרות ביחס לאדם אל קבלת עול מצוות מידי אלוהים.

אלות

1. פרשנו, אינו פרשן המקרא כי את ה'אנכי' דעות, ראה בצורת הדיברות קס"ס לצטט קיומנו. איך?
2. מה פירוש "אנוכי" זה "אנך" ולא אופק?
3. איך פרשנו אמין את "אנוכי" ואת צורת הדיברות כקשר בין הקב"ה לצטט יראתי?

ד. אור החיים.

פרק כ' פסוק ב' : ויראתי לתת לב איך זכה יתרו שתפתב

על ידו פְּרָשָׁה זו, והן אַמַּת פי הוא כְּבֹד מֹשֶׁה עֶבֶד ה' וְהִנֵּה שִׁכְרוּ שְׂכָבְדוֹ ה', אֲלֵא הִיָּה ה' יְכוּל עֲשׂוֹת לוֹ דֶּרֶךְ כְּבוֹד אַחֵר לֹא בְּדֶרֶךְ זֶה שִׁירָאָה חֵס וְשְׁלוֹם כְּפָחוֹת יִדְעָה בְּעַם ה' עַד שֶׁבָּא פָּהֵן מִדֵּן וְהִשְׁכִּילִם: וְיִרְאָהּ פִּי טַעַם הַדִּבָּר הוּא לְהִרְאוֹת ה' אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַדּוֹר הַהוּא וְכָל דּוֹר וָדוֹר פִּי יֵשׁ בְּאֲמוֹת גְּדוּלִים בְּהִבְנָה וּבְהִשְׁפָּלָה, וְצֵא וּלְמַד מִהִשְׁפָּלַת יִתְרוֹ בְּעֲצָתוֹ וְאֶפֶן סֵדֶר בְּנֵי אָדָם אֲשֶׁר בְּחַר פִּי יֵשׁ בְּאֲמוֹת מְפִירִים דְּבָרִים הַמְּאֻשְׂרִים, וְהַפְּנֵנָה בָּזָה כִּי לֹא בָּאָה הַבְּחִירָה בְּיִשְׂרָאֵל לְצַד שִׁישׁ בְּהֵם הִשְׁפָּלָה וְהַפְּרָה יוֹתֵר

מִכָּל הָאֲמוֹת, וְזֶה לֶךְ הָאוֹת הִשְׁפָּלַת יִתְרוֹ הָא לְמַדָּת פִּי לֹא מֵרֵב חֲכָמַת יִשְׂרָאֵל וְהִשְׁפָּלָתָם בְּחַר ה' בְּהֵם אֲלֵא לְחֹסֵד עֲלִיוֹן וְלֹאֲהַבֵּת הָאֲבוֹת. וְיוֹתֵר יַעֲרֹב לְחַף טַעַם זֶה לְמֵאֵן דְּאָמַר (זְכַחִים קט"ז). יִתְרוֹ קָדָם מִתֵּן תּוֹרָה בָּא פִּי נִתְחַכֵּם ה' עַל זֶה קָדָם מִתֵּן תּוֹרָה לּוֹמֵר שֶׁהִגֵּם שִׁישׁ בְּאֲמוֹת יוֹתֵר חֲכָמִים מִיִּשְׂרָאֵל אֵף עַל פִּי כֵּן אֲרַתְנוּ הִבִּיא ה' אֵלָיו וּבְחַר בְּנוֹ, וְעַל זֶה בְּפִרְט עֲלִינוּ לְשַׁבַּח לְאֲשֶׁר בְּחַר בְּנוֹ מִצַּד חֲסִדָּיו. גַּם לְמֵאֵן דְּאָמַר אַחֵר מִתֵּן תּוֹרָה יֵשׁ טַעַם בְּמָה שֶׁסֵּדֶר בִּיאָתוֹ קָדָם לְהִרְאוֹת הַכְּנֻנָה הַנּוֹכְרַת שְׂוֹלַת זֶה אֵין הַכְּנֻנָה הַנּוֹכְרַת נִגְלִית וְהַכְּנֻנָה:

אלות

1. מה מצטיק את פרשנו בקטע הראשון?
2. פרשנו מביא כאן רציון מהפכני ביחס לצטט סיבת בחירת ישראל צ"י הקב"ה, מה הוא?
3. איך זה מסתדר לו צטט המחירה צטמנה?
4. איזה תשובות יש לכך האט כל צנין יתרו היה לפני או אחרי מתן תורה?